

СЕКЦІЯ 3 ЕКОНОМІКА ТА УПРАВЛІННЯ НАЦІОНАЛЬНИМ ГОСПОДАРСТВОМ

УДК 338.439.52

Боднарчук В.О.
аспірант

Подільського державного аграрно-технічного університету

СУТНІСТЬ ЕКОНОМІЧНОГО МЕХАНІЗМУ ФУНКЦІОНУВАННЯ ПРОДОВОЛЬЧОГО РИНКУ

У статті досліджено економічну сутність продовольчого ринку та його основних складників, розглянуто трактування сутності ринку загалом. Розглянуто організаційно-економічний механізм залежно від середовища його формування. Визначено основні фактори, що негативно впливають на нього.

Ключові слова: ринок, економічний механізм, попит, пропозиція, ціна, конкуренція.

Боднарчук В.О. СУЩНОСТЬ ЭКОНОМИЧЕСКОГО МЕХАНИЗМА ФУНКЦИОНИРОВАНИЯ ПРОДОВОЛЬСТВЕННОГО РЫНКА

В статье исследована экономическая сущность продовольственного рынка и его основных составляющих, рассмотрена трактовка сущности рынка в целом. Рассмотрен организационно-экономический механизм в зависимости от среды его формирования. Определены основные факторы, негативно влияющие на него.

Ключевые слова: рынок, экономический механизм, спрос, предложение, цена, конкуренция.

Bodnarchuk V.O. THE ESSENCE OF THE ECONOMIC MECHANISM OF FUNCTIONING OF THE FOOD MARKET

In the article essence of the economic mechanism of the food market are investigated, treatment of essence of the market as a whole is considered. The organizational-economic mechanism is considered depending on the environment of its formation. The main factors that negatively affect it are determined.

Keywords: market, economic mechanism, demand, supply, price, competition.

Постановка проблеми. Сучасний розвиток аграрного сектору повинен забезпечити ефективну діяльність товаровиробників за допомогою раціональних і результативних моделей збуту. У становленні та розвитку аграрного ринку особливе місце посідає формування ефективного конкурентоспроможного продовольчого ринку, яке ґрунтується на прискореному розвитку й підвищенні ефективності агропромислового виробництва. Це зумовлює необхідність обґрунтування та вживання конкретних заходів у діяльності суб'єктів агробізнесу, які допоможуть у вирішенні проблеми ефективного функціонування продовольчого ринку на сучасному етапі.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Теоретичні, методологічні та практичні аспекти діяльності сільськогосподарських підприємств на внутрішньому продовольчому ринку знайшли відображення у працях багатьох вітчизняних економістів: О. Березіна, І. Брюховецького, І. Грузнова, Д. Доманчука, А. Лисецького, П. Макаренка, А. Мельника, М. Місюка, П. Саблука, О. Ульяновченка, О. Школьного, М. Янків та ін. У наукових дослідженнях Д. Гладких, Д. Епштейна, І. Кобута, О. Могильного, О. Олійника, В. Семчика, В. Шверко значна роль відводиться механізмам і формам державного регулювання аграрного бізнесу.

Постановка завдання. Мета статті – обґрунтування і розкриття теоретико-методологічних підходів до поняття економічного механізму функціонування продовольчого ринку, визначення основних факторів, що негативно впливають на нього.

Виклад основного матеріалу дослідження. Поняття «ринку», «ринкова економіка» охоплюють економічну систему, де рухом капіталу і робочої сили, обігом товару керують попит і пропозиція, здорова конкуренція. Весь цей кругообіг відбувається з допомогою держави, яка регулює відносини відповідно до економічної системи і законодавства. Харак-

терним є те, що зміст попиту і пропозицій визначає споживач.

Ринок продовольства – це спеціалізований ринок, що відображає систему відносин між виробниками продовольчих товарів та їх споживачами. Поняття «ринку» є категорією, властивою для всіх економічних систем, адже кожна з них характеризується певним господарським механізмом та інститутом, які визначають форми існування і функціонування ринків певних товарів.

Як економічний механізм ринок формувався протягом довгого часу розвитку людської цивілізації. Він замінив собою систему натурально-господарських відносин. Ринок є системою регулювання економічного життя суспільства. Це виражається через обслуговування виробництва, обміну, розподілу і споживання. Так, саме ринок поставляє виробничим підприємствам необхідні ресурси і реалізує їх продукцію, визначаючи водночас попит на неї.

Сучасні умови функціонування та розвитку ринкових відносин в економіці держави вимагають застосування принципово нових комплексних підходів до структурної перебудови її економіки. Вони мають забезпечувати вирішення проблем інфраструктури ринку, співвідношення між галузями інфраструктури та матеріального виробництва, їх пропорційного розвитку, а також створення умов для побудови та використання ефективних систем розподілу продукції на ринках товарів і послуг [1, с. 30].

Ринковий механізм – це система «природного відбору» між учасниками господарської діяльності. Використовуючи механізм конкуренції, ринок очищає економіку від неефективних підприємств і відкриває дорогу активним підприємцям, які намагаються захопити свою нішу на ринку. У результаті такого процесу відбору підприємств підвищується

середній рівень ефективності та стійкості національної економіки загалом.

Ефективне функціонування ринків продовольства та сільськогосподарської продукції є передумовою успішного підтримання продовольчої безпеки держави. Продовольча безпека визначається рівнем ефективності всієї економіки, однак продовольчі ресурси формуються у процесі агропромислового виробництва [2, с. 231].

Економічним механізмом, за допомогою якого виробляються і розподіляються в суспільстві товари і послуги, є ринок. Тобто це механізм, який дає відповіді на питання: «Що виробляти? В яких обсягах виробляти? Скільки виробляти? Які ресурси використовувати? Хто і де, і у яких обсягах буде споживати продукцію?»

Ринок – складна і динамічна система, уявлення про яку змінювалися в міру його розвитку. Багато вчених-економістів визначають ринок як систему інститутів, що забезпечують розміщення і розподіл економічних благ за допомогою цінового механізму [3, с. 7].

Сучасний ринок продовольчих товарів – економічна система, в якій ринковий механізм (ціна, попит та пропозиція) є основним засобом координації у сфері виробництва товарів та розподілу їх серед споживачів.

На продовольчому ринку поняття «попит» проявляється як потреба ринку в асортименті різної продовольчої продукції, яка здатна задовольнити споживачький спектр за їх купівельною спроможністю протягом певного проміжку часу.

На відміну від попиту, пропозиція відображає інший бік ринкових відносин: якщо попит формують споживачі, то пропозицію – продавці. Пропозиція на ринку є результатом виробництва і відображає бажання виробників продавати свій товар. Наступним елементом механізму функціонування ринку продукції тваринництва є ціна, одна з основних засад ринкової стратегії. Саме в ній фокусується вся система економічних відносин ринкової економіки та притаманних їй суперечностей.

Економічні відносини суб'єктів міжнародної економіки проявляють себе у наступному важливому елементі – конкуренції. Конкуренція – економічний процес взаємодії і боротьби товаровиробників за найвигідніші умови виробництва і збуту товарів, за отримання найбільших прибутків. Водночас – механізм стихійного регулювання виробництва в умовах вільних ринкових відносин.

Важливо визначити основні вимоги, що пред'являються як до цілісності інституційно-економічного механізму, так і до двох його основних взаємопов'язаних підсистем – інституційного та економічного механізмів. У процесі ринкових перетворень розвиваються різні організаційно-правові форми господарювання, що сприяє створенню конкурентного середовища і розширенню асортименту продовольчих товарів. Проте ринок продовольства є недовершеним, попит на продовольство не задовольняється за рахунок збільшення виробництва продукції, а формується в умовах невисокої платоспроможності населення, фактичне споживання продуктів харчування не досягає рівня раціональних фізіологічних норм.

Водночас відсутній комплексний підхід до вивчення стану ринків продовольства. Необхідно систематизувати різні методичні підходи до дослідження товарних ринків. Потребують уточнення критерії оцінки продовольчої безпеки регіону,

необхідно визначити пріоритети у формуванні споживчого попиту на ринку продовольчих товарів та напрями стабілізації розвитку й підвищення ефективності виробництва продовольства на регіональному рівні [4, с. 12].

Зміни в політичному житті й економіці, що сьогодні відбуваються, набагато більш швидкоплинні, ніж раніше, і для того, щоб сільськогосподарське підприємство продовжувало функціонувати, максимально враховуючи макро- і мікроекономічні умови господарювання, необхідне швидке й уміле маневрування наявними ресурсами за допомогою вибраного ефективного економічного механізму. Йому властиві такі риси, як системність, ієрархічність, структурна необхідність кожного з його елементів, стійкість функціонування, гнучкість, взаємопосилення його елементів.

Сільське господарство, головний виробник продовольства, функціонує в умовах незадовільного матеріально-технічного забезпечення, слаборозвинутої ринкової інфраструктури, загострення соціальних питань, дефіциту практичного досвіду підприємництва, неефективності заходів державного регулювання. Слід зазначити, що досить сприятлива ситуація на ринку продовольчих товарів зумовлена дією таких чинників, як невисока еластичність попиту, що зумовлює стабільність обсягів збуту продукції кінцевим споживачам; ринкові та споживчі характеристики об'єктів ринку продовольства, які відрізняються високим рівнем стандартизації товарних партій; конкурентна ситуація на ринках окремих видів продовольчих товарів; сформованість каналів розподілу продукції, які на продовольчому ринку є довшими за ті, що є на інших ринках товарів і послуг; функціонування механізмів взаємного впливу ринку продовольства та суміжних товарних ринків [5, с. 121].

В основі формування лежить економічний закон відособлення спеціалізованих товаровиробників. Зовнішніми формами прояву цього закону можна вважати юридичні особливості соціально-економічного відособлення та ринкові структури, які є адекватними рівню розвитку продуктивних сил. Іншими словами, частина господарського механізму (реалізація форм власності), «обростаючи» економіко-юридичними формами, мотиваційними системами, організаційним упорядкуванням структур, формами та методами управління і контролю, виступає як економічний механізм, який створює процес формування, розвитку і вдосконалення господарського механізму.

Організаційно-економічний механізм залежно від середовища його формування доцільно розглядати на трьох рівнях: макро-, мезо- та мікрорівнях [6, с. 224].

На макрорівні формується загальнодержавний продовольчий ринок. Особливістю організаційно-економічного механізму такого рівня є активний вплив держави за допомогою таких інструментів регулювання економічних відносин, як:

- розроблення та реалізація державної аграрної політики, спрямованої на створення умов для ефективної діяльності господарюючих суб'єктів на ринку;
- створення відповідної законодавчої бази для регулювання господарської діяльності суб'єктів ринку, налагодження механізму взаємозв'язків між ними та забезпечення прозорих ринкових відносин. Законодавче регулювання продовольчого ринку проводиться через акти загальної дії, які визначають діяльність сільського господарства загалом, та спеціальної дії, які регламентують діяльність на овочевому ринку;

– інформаційне забезпечення розвитку продовольчого ринку. Найважна в Україні система збору й обробки інформації про стан ринку, обсяги реалізації продукції та ціни не відповідає запитам товаровиробників і зацікавлених споживачів, а спрямована головним чином на забезпечення цією інформацією державних органів. Одним із шляхів вирішення цих питань є створення різних дорадчих органів;

– формування політики державної підтримки виробників продукції харчування;

– формування цінової політики, метою якої є державне регулювання цін та встановлення її в межах, які задовольняли б інтереси як виробників, так і споживачів;

– вдосконалення фінансово-кредитного механізму для стимулювання виробництва продукції шляхом кредитного забезпечення (з метою модернізації, оновлення технічного обладнання, закупівлі нових сортів та гібридів овочевих культур тощо) та пільгового режиму оподаткування товаровиробників;

– забезпечення оптимальних умов для формування прозорого ринкового середовища. Непрозорі «правила гри» стримують формування такого конкурентного середовища, яке би протистояло монополізації і спекулятивним діям з боку посередників, наслідком чого є зростання цін на продукти харчування та втрата частини прибутку виробниками;

– здійснення зваженої експортно-імпоротної політики.

До мезорівня належить сукупність механізмів, які застосовуються для ефективного функціонування продуктового підкомплексу АПК. Це передбачає:

– розроблення та впровадження регіональних програм, концепцій і стратегій розвитку регіону та інше нормативно-правове забезпечення;

– формування розвиненої ринкової інфраструктури заготівлі та збуту харчової продукції, тобто системи підприємств, установ, що обслуговують продовольчий ринок. Це зумовить зменшення втрат продукції під час зберігання і транспортування та збільшення доходів від реалізації виробникам;

– наявність відповідних природно-кліматичних та ресурсних умов регіону, які здійснюють вплив на діяльність господарюючого суб'єкта, а саме на вибір організаційно-правової форми, продуктивність праці і загалом на результативність його функціонування.

На мікрорівні організаційно-економічний механізм продовольчого ринку виступає як механізм окремого суб'єкта господарювання. Цей механізм створюється самими суб'єктами, однак його функціонування та розвиток також залежить від зв'язків із державою та регіональних особливостей, за допомогою застосування заходів організаційно-управлінського та маркетингового характеру. До таких відносять:

– формування економічної політики окремого суб'єкта господарювання, в якій визначені стратегічні цілі та довгострокові перспективи;

– розроблення дієвого механізму для досягнення встановлених цілей;

– запровадження маркетингового механізму, що сприятиме дослідженню потреб ринку, ринків збуту, аналізу конкурентів, шляхів виходу на ринок, кон'юнктури ринку, можливостей зберігання продукції, транспортування тощо;

– впровадження досягнень науки, передового досвіду та інвестиційне забезпечення.

З огляду на вітчизняний та зарубіжний досвід, під час формування організаційно-економічного

механізму функціонування сільськогосподарських підприємств на внутрішньому продовольчому ринку слід виходити з таких основних принципів, як: розвиток села як єдиного соціально-економічного, територіального, природного і культурно-історичного комплексу, що виконує виробничі, соціально-демографічні, культурні, природоохоронні і рекреаційні функції; використання всіх видів ресурсів (капіталів), які доступні місцевим сільським співтовариствам, включаючи природний капітал (земля, вода, ліс, тваринний і рослинний світ і ін.), людський капітал (здоров'я, знання, навички людей), матеріальний капітал (засоби виробництва і устаткування, інфраструктура), фінансовий капітал (ліквідні заощадження, кредити, допомоги і інші); ув'язка програми сільського розвитку із структурною перебудовою сільськогосподарського виробництва (основної сфери зайнятості населення); економічна рівнодоступність об'єктів соціальної інфраструктури і соціальних послуг для всіх груп населення незалежно від заняття і місця мешкання; широка участь місцевого населення в плануванні і реалізації програми сільського розвитку. Одним із основних факторів розвитку та формування структури внутрішнього продовольчого ринку є попит на продовольчу продукцію [7, с. 40].

Механізм функціонування ринків збуту сільськогосподарської продукції дасть змогу координувати стосунки всіх учасників процесу, спираючись на концепцію розвитку біржового ринку сільськогосподарської продукції. При цьому конкретний ринковий механізм, використаний під час формування ринків збуту сільськогосподарської продукції, залежить не тільки від прийнятої державної програми, але й від положень законодавчих актів, контролю за їх виконанням та інформаційного забезпечення, адміністративних і економічних важелів дії на процес.

Висновки з проведеного дослідження. Зважаючи на вищесказане, можна стверджувати, що поєднання та вдосконалення розглянутих складників організаційно-економічного механізму дасть змогу значно ефективніше функціонувати сільськогосподарським підприємствам. Постійне вдосконалення механізму на всіх рівнях господарювання сприятиме найбільш повній відповідності виробничих відносин рівню розвитку продуктивних сил і на цих засадах – прискоренню темпів економічного зростання в нашій державі.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Красноручий О. Функціонування маркетингової інфраструктури внутрішніх ринків продовольства і сільськогосподарської продукції / О. Красноручий // 36. наук. праць молодих вчених ТНЕУ. Тернопіль : ТНЕУ, 2008. Вип. 9. 284 с.
2. Саблук П.Т. Глобалізація і продовольство : монографія / Саблук П.Т., Білорус О.Г., Власов В. І. К.: ННЦ ІАЕ, 2008. 632 с.
3. Місюк М.В. Формування та розвиток регіонального ринку продукції скотарства: монографія / Місюк М. В. Херсон: Видавець Грінь Д.С., 2013. 344 с.
4. Гойчук О.І. Продовольча безпека: структура, рівні та критерії забезпечення / О.І. Гойчук // Загальні проблеми економіки. 2003. № 12. 471 с.
5. Осташко Т.О. Ринкова трансформація аграрного сектора / Т. Осташко. К.: Фенікс, 2004. 280 с.
6. Янків М.Д. Організаційно-економічний механізм розвитку і функціонування АПК України: [монографія] / М.Д. Янків. Львів: Коопосвіта, 2000. 450 с.
7. Лузан Ю.Я. Перспективи створення самозабезпечувальної енергетичної системи ведення сільськогосподарського виробництва / Ю.Я. Лузан // Економіка АПК. 2010. № 4. 429 с.